

Pagebyggnaden, Strömsholms slott

Värmekonvertering och installation av vattenburen värme

Antikvarisk Rapport

Strömsholm 8:52
Kolbäcks socken
Hallstammars kommun
Västmanland

Tobias Mårud

Pagebyggnaden, Strömsholms slott

Värmekonvertering och installation av vattenburen värme

Antikvarisk rapport

Strömsholm 8:52
Kolbäcks socken
Hallstahammars kommun
Västmanland

Tobias Mårud

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 57 20
E-post: info@kmmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2016

Omslagsfoto: Pagebyggnaden sedd från öster. Foto: Tobias Mårud.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-528-0

Tryck: Just Nu, Västerås 2016.

Innehåll

Inledning.....	5
Bakgrund.....	5
Byggnadsbeskrivning, översiktlig.....	5
Byggnadshistoria, i urval	6
Genomförande	7
Resultat	11
Referenser.....	12
Kart- och arkivmaterial.....	12
Litteratur	12
Tekniska och administrativa uppgifter	13
Bilaga 1, situationsplan.....	14
Bilaga 2, bottenvåning.....	15
Bilaga 3, våning 1 trappa upp.....	16
Bilaga 4, vind.....	17

© Länsstyrelsen, Lantmäteriet, NVDB, ESRI Inc, RAA, SGU, Sjöfartsverket, SMHI, SVO, SCB, SJV, FM, Bergsstaten, SLU

Skala 1:25000

Bild 1. Platsen för Pagebyggnaden är markerad med en blå ring. Karta: Länsstyrelsens WebbGIS.

Inledning

Under 2014 har uppvärmningssystemet bytts från direktverkande el till vattenburen värme i den så kallade Pagebyggnaden eller Pageflygeln, intill Strömsholms slott. Vidare har installation av bergvärmeanläggning utförts i en av ekonomibygnaderna (hus 204) till Pagebyggnaden. Riksantikvarieämbetet (RAÄ) gav tillstånd till åtgärderna i beslut dnr 3.4.3-3733-2013, daterat 2014-05-22. Schakttillstånd för värmekulvert, samlingsbrunnar och borrning inom fornlämning Kolbäck 230:1 har meddelats av Länsstyrelsen 2013-12-03 med diarienummer 431-5358-13 samt med diarienummer 431-4322-15, daterat 2015-09-10. Stiftelsen Kulturmiljövård anlätades för antikvarisk medverkan på uppdrag av Statens fastighetsverk (SFV).

Byggnaden är skyddad som statligt byggnadsminne (SBM) enligt Förordning (2013:558), sedan 1935-01-25.

Bild 2. Pagebyggnaden (byggnad 203), sedd från sydväst. Foto: Tobias Mårud.

Bild 3. Utbus (byggnad 204), sedd från sydväst. Foto: Tobias Mårud.

Bakgrund

Byggnaden har tidigare värmts upp med direktverkande el kombinerat med kakelugnar. Då byggnaden har kvar en äldre golvkonstruktion med mullbänksgrund direkt på mark är uthyrning med kallhyra, vilket hittills varit fallet, ett problem. För att undvika kallras, drag och höga uppvärmningskostnader tätas fönster vilket resulterar i golvdrag då lägenheten naturligt har ett undertryck främst p.g.a. kakelugnarna. Att installera vattenburen värme medför att lägenheten kan uthyras med varmhya och att komforten troligen förbättras.

Uppvärmning med bergvärme är ett miljömässigt och drifekonomiskt val.

I och med schaktning och omdragning av strömkabel fann man det lämpligt att utöka schaktningen till att förbinda även spruthuset och ateljén. På så sätt passade man på att avlasta elcentralen vid Oldfrubyggnaden och gräva ned äldre luftledning.

Byggnadsbeskrivning, översiktlig

Pagebyggnaden är en bostadsbyggnad i två våningar med liggande timmerstomme, klädd med faluröd locklistpanel. Byggnaden står på en mullbänksgrund med en låg grundmur av natursten. Undervåningen är högre än övervåningen. Taket är valmat och nedtill lätt utsvängt. Det är klätt med svartmålad, skivlagd plåt med parallella tvärfalsar.

Byggnadshistoria, i urval

Strömsholms slotts historia sträcker sig tillbaka till slutet av 1520-talet då Gustav Vasa påbörjade förvärv av mark och gårdar i området vilket år 1555 hade resulterat i ett ansevärt godscomplex kring nuvarande Strömsholm. År 1558 fick Gustav Vasas byggmästare på Gripsholm i uppdrag att rita ett stenhus att uppföra på en holme i Kolbäckån. Källaren till den kungsgård som då uppfördes är bevarad i nuvarande slottsbyggnad men byggnaden i övrigt revs 1669. Troligen återanvändes byggmaterial från den rivna kungsgården vid uppförandet av den nya slottsbyggnaden. Bakom bygget av Strömsholms slott stod änkedrottning Hedvig Eleonora, som fått bl.a. Strömsholm som morgongåva vid bröllopet med Karl X år 1654. Hon anlätade den tidens störste byggmästare, Nikodemus Tessin d.ä., för att utarbeta ritningar till det nya slottet. Det finns förklarligt paralleller till Drottningholms slott som också ritades av Tessin d.ä. och uppfördes åt Hedvig Eleonora vid denna tid.

Bild 4 (till vänster). Utsnitt ur Tessin d.ä. generalplan för Strömsholms slott, med byggnad utritad i läget för Pagebyggnaden. Källa: UUB.

Bild 5 (nedre till vänster). Utsnitt ur karta från 1722 visar Pagebyggnaden. Källa: LMS, akt T25-25:2.

Bild 6 (nedre till höger). Utsnitt ur karta från 1800 visar uthus nordöst om Pagebyggnaden. Källa: KA.

Tessin d.ä:s. generalplan för Strömsholm visar en strikt geometrisk anläggning efter franska förebilder, en symmetri som aldrig blev fullt ut förverkligad. I generalplanen ingår dock Pagebyggnaden, vilken tillsammans med Vårdshusflygeln och Oldfruflygeln är de kvarvarande av fyra rödfärgade personallängor som uppfördes under åren 1679-97, den fjärde - Hauptmanbyggnaden - låg väster om Pagebyggnaden och i vinkel till denna. Sammanlagt uppfördes nitton symmetriskt ordnade byggnader för hovet under slutet av 1600-talet. Det tre bevarade personallängorna är placerade i princip som på generalplanen.

Pagebyggnaden är uppförd 1679-81. År 1717 finns uppgifter som visar att hov- och personallängorna var målade med ljus oljefärg och taken täckta med röda takspån, troligen strukna med rödtjära. Senare har fasaderna täckts med locklistpanel och målats röda. År 1894 täcks taket med plåt, så även skorstenarna och nya stuprör och stuprörshattar monterades. Sex år senare, år 1900 målades taket med svart linoljefärg. Sedan dess har delar av järnplåten ersatts med galvaniserad stålplåt och underhållsmålats vid flera tillfällen.

Sedan Strömsholms slott, tillsammans med ett stort antal tillhörande byggnader, däribland Pagebyggnaden, förklarats som byggnadsminne år 1935, har regelbundet underhåll av Pagebyggnaden utförts. Framför allt har en invändig successiv modernisering

genomförts, vilken följt tidens standardkrav. På senare tid har en större åtgärd varit ett försök till ljudisolering av bjälklaget mellan bottenvåningen och våning en trappa, vilket genomfördes vid mitten av 1990-talet.

Genomförande

Bild 7. Fyra borrhål gjordes norr om pagebyggnaden, på vägens västra sida. Foto: Tobias Mårud.

Bild 8. Kollektor- och returslangarna dras samman via en samlingsbrunn väster om vägen och hus 204. Foto: Tobias Mårud.

Fyra 200 meter djupa hål borrades i gräsytan nordväst om uthuset (byggnad 204) för att erhålla uppvärmning med bergvärme. Hålen utökades från ursprungligen planerade två. Bergvärmepumpen och övrig teknisk installation har placerats i byggnad 204. I byggnaden fanns sedan tidigare ett mindre teknikrum vilket byggts om och utökats.

Bild 9. Befintligt förråd i byggnad 204, innan rivning. Foto: Tobias Mårud.

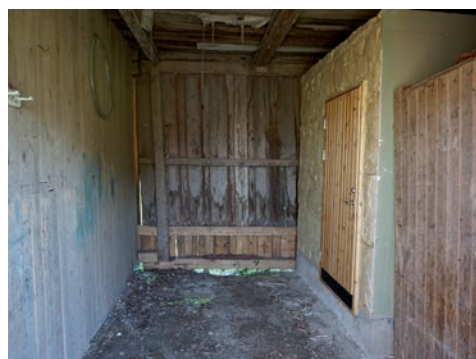

Bild 10. Det tidigare teknikrummet syns till höger i bild. Foto: Tobias Mårud.

Bild 11. Utbyggnad av teknikrummet pågår, golv är gjutet och väggar reglas. Foto: Tobias Mårud.

Bild 12. Det färdigutbyggda teknikrummet som det uppfattas genom porten till hus 204. Foto: Tobias Mårud.

Ett befintligt förråd, vilket inte tillhörde någon specifik lägenhet utan var allmänt nyttjat av hyresgästerna, tilläts att rivas för att ge plats åt en utökning av teknikrummet. Förrådet visade tecken på rötskador i golvbjälklaget. Golvet lutade påtagligt (liksom hela rummet), golvplankorna hade rest sig och en större fuktros fanns på golvet samt en fläck som såg ut att vara olja. Förrådet var troligen tillkommet under andra hälften av 1900-talet.

Bild 13. Huvudschaktet sett från norr, med en ordentlig sten i förgrunden (stenen fick spräckas och avlägsnas). Foto: Tobias Mårud.

Bild 14. Södra delen av huvudschaktet, i anslutning till Pagebyggnadens norra gavel. Foto: Tobias Mårud.

Bild 15. Schaktet mellan Pagebyggnaden och hus 204 har lagts igen. Foto: Tobias Mårud.

Bild 16. Det smala schaktet mellan Pagebyggnaden och ateljen har lagts igen. Foto: Tobias Mårud.

En samlingsbrunn lades ned i marken väster om hus 204. Från borrhålen drogs rör till samlingsbrunnen och vidare in till teknikrummet. Rören kunde dras in i byggnad 204 under marknivå vid befintlig dörröppning då syllstenen inte täckte hela dörröppningen, även rören från teknikrummet till Pagebyggnaden drogs under marknivå vid befintlig dörröppning. En relativt omfattande schaktning gjordes för dragningen av rör och ledningsmatning mellan teknikrummet och Pagebyggnaden, ledningsmatningen drogs till ett nytt kabelskåp placerat intill det befintliga, norr om Pagebyggnaden. En luftledning mellan ateljébyggnaden ("Ejlerts fotoateljé") och det gamla kabelskåpet grävdes ned. Tidigare elmatning till Pagebyggnaden, från hus 11 vid Oldfrubyggnaden och genom slottsparken, kopplades bort och ersattes av en ny matning från det nya kabelskåpet. Befintlig elmatning till sprutboden, sydväst om Pagebyggnaden, lades om vid Pagebyggnadens norra gavel och anslöts till det nya kabelskåpet. En misspnydande kabeldragning på Pagebyggnadens norra gavel avlägsnades, den nya kabeln drogs in genom ett hål under marknivå och förlades invändigt till ny kabelväg.

Den nya rör och kabelvägen matades in i Pagebyggnaden från under marknivå i östra hörnet på norra gaveln, via en vertikalrörstam upp till vinden. I våningsplanen har rörstammen förlagts till garderober. De norra lägenheterna matas med vattenburen värme direkt från rörstammen. För övriga lägenheter dras rör på vinden till varmvattenberedare i befintligt teknikrum, därifrån till rörstamlägen och in i lägenheterna. På vinden byggdes lådor som täcker rördragningen intill takfot där den var mer skrymmande, i

övrigt kunde rördragning gömmas bakom en enkel sarg i form av en stående på kant monterad bräda. Elkabel drogs samma väg upp till vinden, i nya isolerade kanaler, sedan drogs den i låda från schakt till befintlig elstege. Därefter på elstegen till det befintliga teknikrummet på vinden. Den äldre kabeln avlägsnades även på vinden.

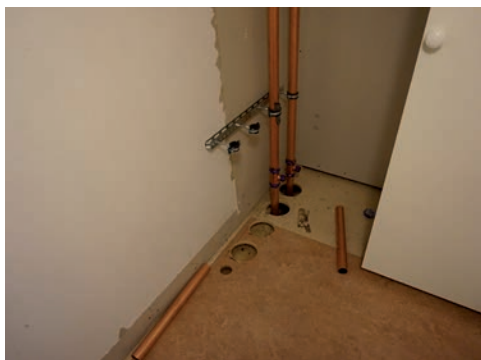

Bild 17. Rördragning mellan våningsplan, senare täckt av garderob. Foto: Tobias Mårud.

Bild 18. Håltagning upp till vind kan skymtas genom golvvippen. Foto: Tobias Mårud.

Bild 19. Rör och slangar dragna genom samma golvvippen. Foto: Tobias Mårud.

Bild 20. Här har dragningen och öppningen täckts in med en isolerad lådkonstruktion. Foto: Tobias Mårud.

I lägenheterna, samt i trapphus, drogs nya varmvattenrör, normalt monterade på vägg i anslutning till golvsockel. Genomgångar är utförda med tanke att undvika äldre delar och bevaransvärda detaljer. Vid genomförning av rör mellan lägenheter har rörskål monterats och brandtätning utförts. Rören har målats efter väggkulör. Nya panelradiatorer, modell LP, har monterats i lägenheter och trapphus.

Bild 21. Håltagning utförd för rördragning. Foto: Tobias Mårud.

Bild 22. Radiator på plats, observera att eluttagen flyttats för att rördragningen inte ska löpa över sockeln. Foto: Tobias Mårud.

Bild 23. Håltagning för friskluftsväntil i fasad. Foto: Tobias Mårud.

Bild 24. Samma hål med monterad väntil och väntilgaller. Foto: Tobias Mårud.

Behov av ökad ventilation fanns i flera lägenheter. Väntiler togs upp genom östra fasaden. Själva väntilgallren målades med sprayfärg bruten i faluröd kulör.

Bild 25. Fogen i östra delen av norra gavelns sockel uppvisade kraftiga sprickor. Foto: Tobias Mårud.

Bild 26. Sockeln efter omfogning. Kalkstänk på angränsande ytor avlägsnades efter slutbesiktning. Foto: Tobias Mårud.

En skada på norra sidan av sockelns nordöstra hörn har lagats och bredfogats med hydrauliskt kalkbruk.

Bild 27. Misspdydande kabeldragning och håltagning på norra gaveln. Foto: Tobias Mårud.

Bild 28. Kabeln avlägsnad och hålet igensatt. Foto: Tobias Mårud.

Hålet i takfoten på norra gaveln där strömkabeln tidigare gick in har satts igen. I och med att ställning var på plats åtgärdades ytterligare ett par skador i takfot och fotbräda.

Resultat

Arbetet är väl utfört och följer villkoren i Riksantikvarieämbetets beslut (dnr: 343-635-2015) samt i Länsstyrelsens beslut (dnr 431-5358-13 och 431-4322-15).

Vid ansökan bedömdes att ingen arkeolog behövde närvara vid schaktningsarbetet. Schakten visade sig också vara förvånansvärt tomma på arkeologiskt material. I anslutning till Pagebyggnadens norra gavel fanns en begränsad yta med kullersten, ett par decimeter under mark. Liknande beläggning finns i marknivå utmed östra fasaden. I övrigt återfanns en mindre mängd krossat tegel och någon bit av ben. I schaktet utmed östra fasaden fanns ett par stenar som upplevdes tuktade till kubiskt utseende, liknar smågatsten, möjligen har de legat som kantkedja till en plantering. I schaktet mellan hus 204 och Pagebyggnaden låg en större sten vilken var tvungen att spräckas och avlägsnas då den dels låg i vägen men framförallt riskerade att kyla ned kablaget.

Bild 29. En mindre yta med kullersten strax under marknivå intill Pagebyggnadens norra gavel. Foto: Tobias Mårud.

Bild 30. Lerklining och björknäver har använts som isolerande och skyddande material på vindbjälklaget. Foto: Tobias Mårud.

Vid åtgärderna inne i Pagebyggnaden påverkades inga golvfoder. Genomförningarna påverkade dock skiljeväggar och golvbjälklag genom avlägsnande av material vid håltagning. Det noterades att det på vissa ställen upplevdes som tomrum i väggar och bjälklag vid håltagning. Det noterades även att det ligger ett tämligen tjockt skikt av lerklining på vindbjälklagets ovansida, en liknade lösning för isolering förekommer i byggnader vid stallbacken.

Friskluftsintag har inneburit genomförningar i östra fasaden, i stort sett vid varje fönster.

En ytterligare notering är spår av textilier, troligen juteväv, på takstolarna. Vävrester, träplugg och spikar indikerar att nät eller glest tyg varit uppspant mellan takstolarna på vinden, liknande spår finns på flera byggnader i området. Vad funktionen eller syftet har varit är oklart, kanske för att fånga upp fallande material - taket har tidigare varit täckt med spån på öppen läkt - eller har det varit ett skydd mot fåglar?

Bild 31. Rester av nät eller tyg, här med träplugg, på en av takstolarna. Foto: Tobias Mårud.

Bild 32. En för uppfästningen utformad ”spik”. Foto: Tobias Mårud.

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Antikvarisk-topografiska arkivet (ATA).

Krigsarkivet (KA).

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS).

Länstyrelsernas Karttjänster (WebbGis).

Uppsala Universitetsbibliotek (UUB).

Litteratur

Bäckström, A.G. 1924. *Strömsholm förr och nu*. Stockholm.

Karlsson, Eva-Lena och Millhagen, Rebecka. 2005. *Strömsholms slott*. Stockholm

Tekniska och administrativa uppgifter

Stiftelsen Kulturmiljövård projektnr: 15034
Riksantikvarieämbetets dnr, beslutsdatum: 343-635-2015, 2015-02-23
Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum: 431-5358-13, 2013-12-03 &
431-4322-15, 2015-09-10
Fastighet: Strömsholm 8:52
Landskap: Västmanland
Län: Västmanland
Kommun: Hallstahammar
Socken: Kolbäck
Beställare: Statens Fastighetsverk
Entreprenör: Harakers Bygg AB
Arkitekt: Norman arkitektkontor AB
VVS konsult: ICEE AB
Underentreprenör El: Jörgen Andersson El AB
Underentreprenör Rör: Buneco Rör AB
Underentreprenör Målning: Målerispectrum AB
Antikvarisk medverkan: Tobias Mårud
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora Gatan 41
722 12 VÄSTERÅS

